

Bereczky Géza
A Biblia és a sport

Az emberek már a történelem előtti időkben is játszottak labdajátékokat. Ezek némelyike vallásos hiedelmekhez kötődött, bár Homérosz már a Kr. e. 8. században arról írt, hogy a lányok kedvtelésből labdáznak. Tárgyi leletek és épületek maradványai bizonyítják, hogy Kínában már i. e. 3000 körül is létezett sport. A kínai sport eredete a korabeli foglalkozásokra, háborúkra és szórakoztatásra vezethető vissza. Ami meglepő, találtak egy olyan vázatöredéket, amelyen egy futballhoz nagyon hasonlónak látszó játékot ábrázolt, a kép egy gólhelyzetet ábrázol; a népszerűség körében elterjedt egy kultikus jellegű labdajáték is, ez már igazi foci volt, a cu-kü (rúgni-labda). Hogy pontosan milyen lehetett ez a játék, arról sejtelmünk sincs, FIFA honlapja szerint kezdetleges, a kínaiak szerint pedig igen hasonló a maihoz. Az egyik igen ősi sport az ökölvívás, amely az i. e. 3. évezred vége felé Urukban már jelen volt, amit egy agyagtáblán ábrázolt bokszoló pár igazol. Az ókori görög ökölvívás első régészeti és művészeti emlékei a minőszi civilizáció idejéből kerültek elő. A sport eredetéről számos legenda maradt fenn, az egyik szerint a legendás király, Thészeusz találta fel az ökölvívásnak azt a formáját, amelyben két küzdő ült egymással szemben és addig ütötték egymást ökleikkel, amíg az egyik meg nem halt. Az idők során a küzdők előbb felálltak, majd kesztyűket kezdtek alkalmazni. Kezdetben puha bőrből készült szíjakat csavartak a kézfej köré, hogy az ízületeket megvédjék az ütések hatásától. Később azonban kemény bőr, illetve fém szegecsket alkalmaztak, ennek megfelelően a mérkőzések is egyre véresebbek lettek. A kézre és az alkarra tekert bőrszíjtól eltekintve a küzdők teljesen meztelenek voltak. A valódi sporttevékenységek első dokumentumai közé tartozik a mezopotámiai eposzokban gyakran feltűnő birkózás. A birkózás folyhatott életre-halálra is, de eldönthettek vele vértelenül kisebb-nagyobb konfliktusokat is. A Gilgames-eposzban Gilgames és Enkidu többször birkózik egymással, ez a motívum később a görög mitológiában visszatérő elemmé válik, főleg Héraklész birkózásainál, később a birkózásnak két válfaja alakult ki, az egyik a szabadfogás, a másik a pentathlon birkózás.

Az ókori olimpia

Az ókor leghíresebb sportrendezvénye az olimpia¹ volt, amelyet a közhiedelem szerint i. e. 776 és i. sz. 393 között négyévente tartottak. Az igazság azonban az, hogy i. e. 776-ban már valószínűleg a sokadik olimpiát rendezték, de erről az olimpiáról készült az első feljegyzés, egy hazai atléta az éliszi Korobiosz nyerte a stadionfutást. A játékok helyszínén mindenesetre egy olyan ércdiszkoszt találtak, amely szerint i. e. 1580-ban volt az első olimpia. Ennek ellenére ezt tekintik a legelterjedtebb görög időszámítás kezdetének. A játékok egy négyéves ciklust alkottak, az olümpiai játékok jelentették a kezdőpontot, a ciklus (olimpiász) első évét. A nemei és iszthmoszi játékokat a második évben tartották, különböző hónapban, a harmadik évben pedig a püthói játékokat, a negyedik évben pedig megint a nemei és az iszthmoszi játékokat. Utána a ciklus a következő évben kezdődött előlről. Ilyen szervezés mellett egy atléta mindenhol indulhatott.

¹ Terényi Imre: *Mit kell tudni az olimpiáról?*

A játékokat az **Olimposz** hegye után – amin a görög istenek lakoznak –, nevezték olimpiai-nak. De miért van olyan messze az olimpia szent ligete olimposz szent hegyétől? Talán azért, véli Robert Graves, mert a játékok a bevándorolt dórok és a helybéli élisziak között kezdődtek, sőt még az is lehet, hogy a meztelen szűz leányok futottak először, a győztes Héra papnője lett, de csak egy évig, a férfi győztes pedig ennek a leánynak lett a férje és Élisz ki-

rálója. A patriarchális korban az egyensúly felbomlott, a férfiak versenye lett a fontosabb, a Zeusz-kultuszt pedig a bevándorolt dórok hozták magukkal és az Olimposzról nevezték el a játékokat.

Az ókori olimpiai játékok történelmi eredete a múlt ködébe vész, de számos legenda és mítosz foglalkozik vele. Az egyik Pelopszról, Olümpia királyáról, Peloponnészosz névadó hőséről szól, akinek felajánlásokat tettek a játékok során. A mítosz elmondja, hogyan győzte le Pelopsz Oinomaosz királyt, és nyerte el lánya, Hippodameia kezét. Alexandriai Kelemen állítása szerint az olümpiai játékok Pelopsz temetési játékaik voltak. Egy másik monda szerint Zeusz állította fel a játékokat, miután legyőzte Kronoszt, ezért rendezték Zeusz tiszteletére a versenyeket. Szól monda Iphitosz éliszi királyról, aki a delfoi jósdában érdeklődött, hogyan menthetné meg népét a háborútól, és az ezzel járó dögvésztől. Az istenek erre azt válaszolták, ha nincs háború, nincs dögvész sem. Iphitosz tehát szerződést kötött a spártaiakkal, meg a piszaiakkal, hogy a területet demilitarizálják és a három népcsoport szövetségre lép egymással. Ehhez az isten-békéhez csatlakozott ezután a többi állam. Szól monda a már említett Héraklészről, aki miután nem kapta meg Augiásztól az istálló takarításáért járó pénzt, lemészárolta a királyt, persze a gyerekeivel együtt és az öt testvérével versenyt futott. Öten voltak testvérek, ezért kell minden ötödik évben olimpiát rendezni. Héraklész lábmeretének négyszázszorosa volt az a **sztadionnak** nevezett hossz mérték, amely a körpálya hosszát alkotta. Ez volt az

első és kezdetben az egyetlen versenyszám, majd a program bővülni kezdett. Kr. e. 724-ben, a 14. játékokon megrendezték az első kettős stadionfutást, a következő játékokon a hosszútáv futást, ennek távja változó volt, először talán hét stadion-kör lehetett, is felvették a versenyek közé. Ezek tehát valamennyien futószámok voltak és egyelőre nem sok közülük volt a görög sportélet teljességéhez, ahol mindenféle versenytípus jelen volt már a küzdősportoktól a lovas játékokig. Négy ciklus múlva csatlakozott a programhoz az öttusa, a pentathlon, ami stadionfutásból, távolugrásból, **diszkoszvetésből**, gerelyhajításból és pentathlon-birkózásból állt, ahol semmilyen durvaság nem volt megengedett.

Aki három versenyszámot megnyert, az automatikusan megnyerte a versenyt. A versenyprogram utolsó két számát nem is rendezték meg, ha a győztes már megvolt. A görögök sosem voltak másra kíváncsiak, csak a győztesre. Nem ismerték a második és harmadik helye-

zett díjazását. Kr. e. 688-ban vették fel a programba az ökölvívást, ekkor lett két napossá a rendezvény. Kr. e. 680-ban pedig a négyesfogat-hajtást. Ehhez a stadion mellett hippodromot is építettek. Harminckét évnek kellett eltelnie, mire a 33. játékokon a lovasversenyt is bevezették. Ugyanekkor szerepelt először a pankráció, ami az ökölvívás és a birkózás nem éppen veszélytelen keveréke volt. Kr. e. 520-tól, utolsóként a legősibb sportágat, a fegyveres futást is felvették a versenyszámok közé. Ekkortájt élt a leghíresebb ókori olimpikon, Milón, aki egymás után hatszor nyert birkózásban, de állítólag doppingolta magát egy amanita muscaria nevű gombával. Teljesítményfokozóként nyers állati herét, főleg a nagy mennyiségű tesztoszteront tartalmazó bikaherét fogyasztottak, az igazán nagy spílerek természetesen nyersen, de természetesen fontos volt az edzők munkája is, akik legalább olyan jó szakemberek voltak mint a maiak, igencsak figyeltek a táplálkozásra is.

1. nap: eskütétel, istentisztelet a **Zeusz-szobor** előtt

2. nap: kocsiversenyek, ahol nem a hajtóé volt a diadal, hanem a lovak tulajdonosáé, ezt követte a pentathlon

3. nap: szertartások, felvonulás és áldozat a Zeus-szobor előtt, 12–18 éves fiúk versenye birkózásban, ökölvívásban és stadionfutásban

4. nap: a hagyományos futószámok; stadionfutás, kettős stadionfutás, hosszútávfutás (ekkor már 24 stadion hosszban, ~3615 méter), küzdősportok; ökölvívás, birkózás, pankráció, kettős stadionnyi fegyveres futás

5. nap: záróünnepség; istentisztelet, lakoma.

Aki olimpiát nyert, az akárcsak ma élete további részében mentesült az anyagi gondoktól, egy egész egzisztenciát lehetett rá felépíteni, olyannyira, hogy Platon azt ígérte, hogy az ő államában még az olimpiai bajnokoknál is jobban fognak élni. A sportolók mellé csatlakoztak a művészek, akik közül az első győzelmi koszorút maga Herodotosz kapta a perzsa háború című történeti munkájáért.

Sportok az Ószövetségben

Az Ószövetség leghíresebb birkózása **Jákob tusakodása** (1Mz 32, 24–31): „Jákob pedig egyedül marada és tusakodik vala ő vele egy férfiú, egész a hajnal feljöveteléig. Aki mikor látá, hogy nem vehet rajta erőt, megilleté csípőjének forgócsontját, és kiméne helyéből Jákob csípőjének forgócsontja a vele való tusakodás közben. És monda: Bocsáss el engem, mert feljött a hajnal. És monda Jákob: Nem bocsátlak el téged, míg meg nem áldasz engemet. És monda néki: Mi a te neved? És ő monda: Jákob. Amaz pedig monda: Nem Jákobnak mondatik ezután a te neved, hanem Izráelnek; mert küzdettél Istennel és emberekkel, és győztél. És megkérde Jákob, és monda: Mondd meg, kérlek, a te nevedet. Az pedig monda: Ugyan miért kérde az én nevemet? És megáldá őt ott. Nevezé

azért Jákob annak a helynek nevét Peniélnek: mert látám az Istent színről színre, és megszabadult az én lelkem. És a nap felkél vala rajta, amint elméne Peniél mellett, ő pedig sántít vala csípőjére. Azért nem eszik Izráel fiai a csípő forgócsontjának inahúsát mind e mai napig, mivelhogy illetve vala Jákob csípője forgócsontjának inahúsa.”

A vadászat, ha nem is gyakran, de azért előfordul az Ószövetségben. Vadászott minde-
nekelőtt *Nimród*. „Khús nemzé Nimródot is; ez kezdte hatalmassá lenni a földön. Ez hatalmas
vadász vala az Úr előtt, azért mondják: Hatalmas vadász az Úr előtt, mint Nimród.” (1Mz 8–
9)

Vadászott *Ézsau*, aki „a vadászathoz értő mezei ember vala; Jákób pedig szelíd ember, sá-
torban lakozó. Szereti vala azért Izsák Ézsaut, mert szájaíze szerint vala a vad; Rebeka pedig
szereti vala Jákóbot. Most tehát vedd fel kérlek a te fegyvereidet, tegzedet és kézivedet, és
menj ki a mezőre, és vadássz énnékem vadat. És csinálj nékem kedvem szerint való ételt, és
hozd el nékem, hogy egyem: hogy megáldjon téged az én lelkem minekelötte meghalok.”
(1Mz 27, 3–4). A történetben a sátorban lakozó békés Jákob fondorlatos módon szerzi meg az
atyai áldást, de ez már egy másik sport...

Vadászott *Benája*, Jójadának fia is: „Vitéz ember, nagytehetségű, aki Kabséelből való
vala; ez ölé meg a Moábitáknak két fővitézét. Ugyanő elmenvén, az oroszlánt is megöle a
veremben, télen.” (2Sám 23, 20)

A másik nagy harcos *Sámson* is vadászott: „És lement Sámson az ő atyjával és anyjával
Timnátba, és mikor Timnátnek szőlőhegyéhez értek, íme egy oroszlánkölök jött ordítva
elébe. És felindítá őt az Úrnak lelke, és úgy kettészakasztá azt, mint ahogyan kettészakasztatik
a gödölye; pedig semmi sem volt kezében. De atyjának és anyjának nem mondta el, amit
cselekedett.” (Bír 14, 5–6)

De nem maradhat ki a sorból *Dávid* sem: „És felele Dávid Saulnak: Pásztor volt a te szol-
gád, atyjának juhait mellett; és ha eljött az oroszlán és a medve, és elragadott egy bárányt a
nyáj közül: Elmentem utána és levágtam, és kiszabadítám szájából; ha pedig ellenem táma-
dott: megragadtam szakálánál fogva, és levágtam és megöltem őt. A te szolgád mind az
oroszlánt, mind a medvét megölte: Úgy lesz azért e körülméletlen Filiszteus is, mint azok
közül egy, mert gyalázattal illeté az élő Istennek seregét.” (1Sám 17, 34–36)

Hogy Izrael fiai meglehetősen sokat vadásztak, azt az ún. vadkatalógus is mutatja: szar-
vas, gazella, dämvad, vadkecske, antilop, nyársas antilop és kőszáli zerge (5Mz 14, 5); és a
Salamon asztalán megtalálható szarvas, gazella, antilop (1Kir 5, 3); végül a sokféle vadász-
szerszám is erre utal. Ismeretes volt Izraelben a verem (Zsolt 9, 16; Ez 19,8) oroszlán megfo-
gására, a csapda, a háló, a hurok, a kelepce, a tör (Jób 18, 8; 19,6; Zsolt 64, 6; 124, 7; Ézs 51,
20; Ez 19, 8; Ám 3, 5; Oz 9, 8) a vadak, madarak megfogására, elejtésére.

A sport, illetve a gümnazionok léte, vagy nemléte az intertestamentális korban Jeruzsálem
egyik legnagyobb problémáját alkotta. Jeruzsálemben is alakult ugyanis egy hellénizáló párt,
amely a zsidó törvényeket, a Tórát mint elavultat elvetette, és általános egyenlősítésre (uni-
formizálásra) törekedett, hogy így részesévé válhasson a hellén közjónak és élvezhesse a jó-
létet. A Kr. e. 175–164 között uralkodó IV. Antiokhosz védelme alatt ez az irányzat Jázon és
Menelausz vezetésével részben meg is valósította tervét: Jeruzsálemet is elismerték görög
polisznak, és mint ilyen gimnáziumot kapott. A gümnaszion, a szó a meztelen kifejezésből
ered, az ókori görögöknél az ifjak testi nevelését szolgáló épületegyüttes, eredetileg nyitott,
később zárt térség volt, ahol sportpályák, csarnokok és vízmedencék álltak a fiúk és férfiak
rendelkezésére. A test szépsége és egészsége alapvető érték volt ez idő tájt, a testgyakorlásra,
gümnasztikára a törvényhozás is ügyelt.

Stadionja versenyfutásra minden városnak volt. A stadion köépület, melynek külső kőfa-
lán belül versenypályák, medencék, oszlopcsarnokok, termek a (ruhátlanul végzett) testgya-
korlást, az exedrák a szellem gyakorlását szolgálták Mint sportlétesítmény és küzdőtér része
volt a gimnáziumnak. Jeruzsálemben IV. Antiokhosz Epiphanész uralma alatt épült gimná-
zium; létrehozását, melyben a hellénista gondolkodású és érzelmű Jázon főpapak is szerepe
volt. Jázon, II. Oniász főpap testvére, IV. Antiokhosz Epiphanész idején a görögökkel rokon-
szervező párthoz tartozott; megszerezte magának a főpapi méltóságot, és megkísérelte (Kr. e.
174–171) a zsidókat hellénizálni. Amikor Menelausz elnyerte a király tetszését és főpap lett,

Jázon az ammoniták földjére menekült, majd rajtaütött Jeruzsálemen, azonban ez nem járt sikerrel. Újra menekülnie kellett; de az arabok fejedelme, I. Aretász elfogatta. Jázon ezt is túlélte, sőt megszökött és Spártába menekült; itt is halt meg. A hellénizáló zsidók szégyelltek körülmélettségüket, a nemzeti érzelmük pedig az idegen elnyomás jelképének tartották a gimnáziumot. Menelausz rövid megszakítással kb. Kr. e. 171-től 163-ig viselte a főpapi tisztséget, amelyet IV. Antiokhosztól vásárolt meg. Jeruzsálemben buzgón támogatta a hellénista irányzatot. Az újra meg újra föllépő nehézségeken pénzzel igyekezett úrrá lenni. Andronikosz helytartó segítségével a törvényes főpapot, Oniászt megölette. A Makkabeusoknak V. Antiokhosz és Liziasz elleni harcában közvetíteni igyekezett, ám ez nem bizonyult sikeresnek: Menelauszt végül forró hamuban megégették. A hívő zsidók természetesen tiltakoztak a Tóra elavulttá tétele ellen így a gimnáziumok körül kialakult feszült helyzet végül is a Makkabeus felkeléshez vezetett, amely római segítséggel ugyan, de győzedelmeskedett, igaz a rómaiak később segítségük fejében rátették a kezüket Izraelre.

Sportok az Újszövetségben

Az Újszövetségben a vízen járó Jézus „úszómesterként” menti ki a vízen járni nem tudó Pétert. Mivel a hajó mindig az Egyház jelképe volt, az írásmagyarázók igen korán úszómesterhez hasonlították Jézust, hiszen a fogalom jól ismert volt, a hajókon mindig kellett lenni vízi mentőknek. Mindeközben a földműveléssel foglalkozó Gallilea lakói nemigen foglalkoztak azzal, amit később sportnak nevezünk.

Más a helyzet *Pál* apostollal, aki a városiak előtt gyakran a nyúl a stadion, a futás, a cél, az el nem hervadó babérkoszorú fogalmához, hiszen pont Korintosz közelében rendezték az isztmoszi játékokat. Az 1. korintusi levél eredeti görög szövegben szerepel a *stadion* szó; az apostol a megkereszteltek erkölcsi erőfeszítéseit, a nagyszerű célt és a nehéz utat, küzdelmet állítja azok elé, akik versenyt futnak a stadionban. A levél címzettjei a korintusi egyház tagjai: „Nem tudjátok-e, hogy akik versenypályán futnak, mindnyájan futnak ugyan, de egy veszi el a jutalmat? Úgy fussatok, hogy elvegyétek. Mindaz pedig aki pályafutásban tusakodik, mindenben magatúrterető; azok ugyan, hogy romlandó koszorút nyerjenek, mi pedig romolhatatlant. Én azért úgy futok, mint nem bizonytalanra; úgy viaskodom, mint aki nem levegőt vagdos; Hanem megsanyargatom testemet és szolgálává teszem; hogy míg másoknak prédikálok, magam valami módon méltatlanná ne legyek.” (1Kor 9, 24–26)

Ókori labdajáték

Egy korabeli tudósítás a következőképpen írja le a valószínűleg spártai eredetű, de a rómaiak által is kedvelt játékot: „Övé a labda, kikerüli az egyiket, odajátssza vígan a másiknak, egyiket fellöki, másikat lelkesíti vadul kiáltva, hogy »Oldalra! Messze! Előre emberhez! Vidd át rajta! Fölé! Röviden! Vigyázz! Figyelj hátvéd!«” A játékot a katonai kiképzésen használták, több helyen a birkózáshoz kapcsolva említik, így a rögbihez hasonló játék lehetett. Érdekes, hogy a későbbi próbálkozásokkal szemben valószínűleg kevés volt a sérülés. Ezt bizonyítja például a kor híres orvosának Galenusnak a biztatása is.

Arrianus író így jellemezte a sportot (szavait a mai kor rögbiseinek is meg kell fogadnia): „Látni fogod, hogy milyen megfontoltan cselekszenek a játékosok. Mert senki sem vitatkozik jón és rosszon a harpastumnál csak a továbbdobás és az elkapás az érdekes. Megvan benne a technika, a gyorsaság, a kiegyensúlyozottság, a mozgalmasság és az elme játéka. Ha én dobok a másik elkap. Ám ha elveszítjük a labdát vagy gyámoltalanul dobunk és fogunk, mit ér a játék? Sokszor az egyik azt kiáltja: »Dobd!«, a másik »Ne dobd!«, a harmadik »Dobtad volna nekem!« Nem játék ez már, hanem civakodás.” Az egyre korruptabb doppinggal és visszaélésekkel terhelt olimpiai és egyéb játékok, Néró költő- és kocsiversenyei azonban érthetővé

teszik, hogy a kereszténységnek miért volt az egyik első intézkedése az olimpia és bármilyen játékok eltörlése. Érdekesség, hogy még 521-ben is rendeztek olimpiát, még hozzá Antiókiában, mert időközben elpusztult olimpia, sem a gót beözönlés, sem a földrengések nem tettek jót a szent ligetnek és épületeinek.

Középkor

A középkorban a háborúskodásra felkészítő, harcias sportoknak jutott a főszerep. A fiúkat nem a labdajátékokra, hanem az íjászatra tanították. A királyok és a nemesek kedvenc sportja a vadászat és a párviadalt utánozó lovagi torna volt. A közemberek is olyan sportokat kedveltek, melyeket ma kegyetlennek tartunk. Ezek közé tartozik a kakasviadal, és a kutyák ráuszítása a megláncolt medvékre, no meg a lovagi tornák. E látványos események fő attrakciója a párviadal volt, melynek során a lovagok egymást próbálták lelökni a lóról, tompa hegyű lándzsájukkal. Ezek a tornák főként a lovagkorban voltak nagyon népszerűek, amikor a lovagi erényeket, a hősiességet és a tisztességet igen becsülték. Ez veszélyes sport volt: az egyik francia király pl. úgy halt meg, hogy a szemén átfúródott szilánk szétroncsolta az agyát. Egy másik francia király, civakodó Lajos pedig labdázott, ahelyett, hogy az államügyekkel foglalkozott volna. A középkorban a golflabda és a golyó fából készült, a lábbal rúgott labda pedig vászonnal tömött bőrből, változatlanul nagy becsben állt a vadászat, amit már nemcsak az élelemszerzés módjának, hanem sportnak is tekintették. A sűrűn lakott Angliában szinte minden

parlagon álló földet a vadászat számára tartottak fenn a tulajdonosaik. A szegényebb emberek nem vadászhattak, de csapdát állíthattak a kisebb állatoknak. A horgászatot kevésbé becsülték, mert ahhoz nem kellett erő, csak furfang. Léteztek már csapatjátékok is, Néha az egész falu részt vett a több mérföldes pályákon rendezett viadalokban. Szabályok és játékvezető híján azonban ezek gyakran botrányba fulladtak, ilyen volt a firenzei **calcio**, az olaszok ma is így nevezik a focit, természetesen az egyház tüzzel-vassal irtotta ezeket a barbár játékokat, hiába.

Az indiánok²

A lovas vadászat és párviadal azonban, amelyek akkoriban Európa-szerte kedvelt szórakozások voltak az udvarokban, nem szerepelhettek az indián ünnepi ceremóniák műsorán, mert lelkes rézbőrű sportelődjeink a lovat hírből sem ismerték. Az első spanyol lovasok látványától a bennszülöttek irtózatos félelembe estek, azt hitték, valami emberállat szörnyeteg hoz átkot rájuk a Nagy Manitutól. Később azután az elkóborolt lovak csoportjaiból kifogott musztángokon káprázatos lovas ügyességre tettek szert és okoztak halálos kellemetlenségeket az Újvilágba özönlő bevándorló telepéseknek, mert ráadásul nyilazni legalább a kalandozó magyarok szintjén tudtak, ha nem jobban, bár minden effajta összehasonlítás, persze, csak elméleti lehet.

Az indiánok sportrajongása iránt érdeklődő kutató bőségesen válogathat a legkülönbefélebb forrásokból. Tudjuk például, hogy Hernando Cortezt (1485–1547) – talán a legvakmerőbb spanyol hódítót és felfedezőt – egyenesen lenyűgözte a meghódított bennszülöttek szemfényvesztő labdakezelési technikája, s amikor visszatért egyik hajóútjáról, szavakkal kellőképpen le sem tudta írni, mire is képesek az indiánok. Amikor végleg hazatért, a sok felesleges magyarázat helyett magával vitt egy labdabűvészt a legjobbak közül. Erre más oka is volt, de

² Gallow Rezső: *Amerikai arénák* című könyve nyomán

ehhez egy kicsit mélyebben a történelmi események mögé kell tekinteni. Amikor ugyanis Cortez 1521-ben végérvényesen elfoglalta Tenochtitlant (ma Mexikóváros), az aztékok mesésen gazdag, megkapóan szép fővárosát, s így egy újabb országgal, Mexikóval gyarapította a spanyol birodalmat, az intrikák ellene nemhogy csillapodtak volna, hanem még tovább erősödtek. A vádak ellene már korábban is rendre érkeztek a spanyol udvarhoz, mindenekelött Diego Velasqueztól, Kuba kormányzójától. Velasquez előbb ugyan megbízást adott Corteznek a mexikói hadjáratra, de később, valamiért gyanút fogva, lefújta az előkészületeket és lemondta a közép-amerikai hódító „túrát”. Cortez azonban nem, s elindult önkényesen, a maga szakállára. Így történt, s végül a spanyol udvar 1527-ben hazarendelte az öntevékeny hadvezért, hogy bíróság előtt tisztázza magát a vádak alól.

A gyakorlatias hódító az udvar és a bennfentes barátok mind hatásosabb megnyerése érdekében mesés gazdagságú rakománnyal érkezett haza, beleértve vörös bőrű labdabüvölő barátunkat, akinek állítólag a hosszas tengeri utazás idején rendszeres edzésre is gondosan alkalmat adott. Amikor azután az indián játékokra és sportokra terelődött a szó, rendre a Mexikóban behajózott „importjátékos” bemutatója következett – óriási sikerrel.

Nem tudni, vajon a varázslatos tudású azték „Messi” kapott-e később „profi szerződést” Spanyolországban, s ha igen, miután megszedte egy kicsit magát Madridban, hazament-e a Yucatán-félszigetre. Azt azonban tudjuk, hogy Cortez mester számítása bevált. Barátai melléálltak, a bíróságot és az udvart sikerrel győzte meg, békében élhette le még hátralevő éveit, ha többet „turistaútlevelet” nem is kaphatott, s természetes halállal halt meg hatvankét éves korában.

A korai felfedezők több olyan sporteseményt is megfigyelhettek az amerikai földrészen, amely erősen emlékeztetett az Európában is ismert játékokra. Azzal a különbséggel, hogy

amíg az öreg kontinensen a játékokat kifejezetten a szórakozásért vagy szórakoztatásért üzték, az indiánoknál ezeknek a sporteseményeknek inkább **vallásos ceremónia** jellegük volt. Főleg az asztékoknál volt nagy a tét: maga az élet. A vesztes csapat kapitányát mindig, a játékosokat csak néha áldozták fel. Az indiánoknál lehetett veszíteni.

Az indiánok kosárlabda-, lacrosse- vagy labdarúgó-mérkőzésein a nők éppen úgy részt vehettek, mint a férfiak – ugyanabban a csapatban –, sőt akadtak olyan nagyszabású sportrendezvények, amelyeken egy-egy mérkőzésen két teljes falu minden épkézláb lakója helyet kapott a

küzdő együttesekben.

Ne zavarjon meg senkit, hogy a játéknak francia a neve, a **lacrosse**, Kanadában és az Egyesült Államokban ma is így nevezik, sőt újra játsszák, méghozzá egyre többen. Igazán jó magyar fordítása nincsen. Francia jezsuita misszionáriusok írták le részletesen a játékot és keresztelték el, ez a magyarázata az elnevezésnek. A különböző formájú, méretű és stílusú lacrossebotok elképesztő változatosságot mutattak. Nem is szólva tartósságukról, amellyel nemcsak a szikrázóan kemény, csontzenés csatározások sorozatát, hanem az évszázadok múlását is változatlan szívóssággal állják. A játék két kapura folyt, a labdát a püspökökéhez hasonló, egyik végénél körben viszszakunkorodó bottal kergették, kezelték, vitték a játékosok. Ebbe a visszahajlított körbe

ugyanis egy igen lazára szőtt háló került, amely kiváltképpen alkalmas volt a nagyjából a teniszben használt méretű, de bőrből készült labda befogására.

A lacrosse vallásos jelentőségére jellemzőek a mérkőzések pompás külsőségei, bevezető és záró szertartásai éppen úgy, mint a játék köré fonódó mítoszok. Az öreg, bölcs indiánok azt hitték és tanították, hogy a Hold maga is labda, amit egy gyilkos iramú lacrosse-meccs hevében hajított fel réges-régen egy nagy erejű indián az ég tetejére. A monda szerint két híres nemzetség válogatottja csapott össze. Az egyik csapat olyan nyomasztó fölénybe került és annyira biztos győztesnek látszott, hogy az ellenfél elkeseredett kapitánya egyszer csak kézzel kapta el a labdát – amit, persze tiltnak a szabályok! –, s megpróbálta azt egy tért ölelő dobással az ellenfél kapujába juttatni. A csalárd próbálkozás azonban nem járt sikerrel, mert a labda beleütközött az ég kárpitjába és ottragadt – örök figyelmeztetésként minden ifjú indián számára: „Ne csalj!”

A figyelmeztetés hatékonyságára való törekvésüket jelzi az a tény, hogy az indiánok a legfontosabb rangadókat kizárólag telihold idején bonyolították le. Érdekes, idős asszonyaikat, még ha rokoni társbérletben, egy sátorban laktak is a fiatalokkal, jobban megbecsülték a maiaknál. A nagymamánál egy volt csak a lényeg: jó labdákat csináljon. Akkor eltűrték akár száz évig is. Minden törzsnek megvoltak a köztiszteletben álló sportszerszakértői, fűrgé ujjú bedolgozói, akik ütőkkel, lábszárvédőkkel látták el kedvenceiket, és akik a testfestést is vállalták (mez helyett). Az ütők hosszát szabályok határozták meg, többnyire hatvan centiméter körüliek voltak. Az öreg hölgyek a legfinomabb őzbőrből formálták a labdákat, puha állatszörmékkel tömték kellően feszesre őket, és varázslókat megszégyenítő változatos módszereket agyaltak ki zsíros, tartósító elixírek előállítására.

Az indiánok, persze, totóztak, tippmixeltek is. Játékosok és nézők egyaránt. Szelvényeket

ugyan nem töltöttek ki futószalagon és csoportosan, de igen komoly tétbe fogadtak. **Lacrosse-ozó misszionáriusok** hű leírásaiból tudjuk, hogy kirívó esetekben az elkeseredett, nemegyszer az utolsó ágyékkötőt is elveszítő kárvallottak dühükben – különböző vallásos meggyőződésükre hivatkozva – mindent elkövettek, hogy a vesztes csapat kapitányát haladék nélkül feláldozzák a Nagy Szellemnek, akár az aztékoknál.

A pályája mintegy négyszáz méter hosszú tehetett, egy játékvezető a tüdejét köphette volna ki, így tehát két vagy akár több bírót is kiküldtek egy-egy találkozóra. Ilyen túlbuzgóság nyilvánult meg a kapuk méreteit tekintve is, csaknem tizenhat méteres hosszúságukkal. Egy mai labdarúgó „cerberusnak” a leggonoszabb rémálom. Persze, volt annyi eszük, hogy két kapussal védették „ketreceiket”. A gólt úgy érték el, hogy a labdát, hálós botjaikkal, mint valami parittyából lötték ki a száguldozó csatárok. A játékidőt nem ismerték, a mérkőzések nagy általánosságban bármelyik csapat által szerzett ötödik gólig tartottak, hacsak a kapitányok a mérkőzés előtt másként nem egyeztek meg. A bírók akkor rendeltek el félidei szünetet – ez igazán egyszerű –, amikor elfáradtak. Ők vagy a csapatok. Mindenesetre kétségtelen, hogy az amerikai őslakosság labdasportjai – a lacrosse mellett a labdarúgás és mindenekelőtt a kosárlabdázás első változataira célzok – lényegesen magasabb szinten álltak, mint azok a sportágak, amelyeket később a bevándorlók hoztak magukkal Európa különböző országaiból.

Vissza Európába

A 16. században jelenik meg a sport kifejezés, a szó ófrancia eredetű, szórakozást időtöltést jelent. 1514-ben Stephanus Taurinus *Stauromachia* (Paraszi háború) című elbeszélő költeményében (amelynek témája a Dózsa-féle parasztháború) tudósít a labdajáték magyarországi kedveltségéről: „Bajnok erővel, amaz szélllel bélelt, de kerekded Börzsákot dögönyöz mind-egyre” (Geréb László fordítása). Igen, ez volt a futball – akkor és még sokáig. Magát a sport kifejezést Shakespeare is használja, csakúgy, mint a futballistát: Jago kecsegteti így Rodrigót az *Otello*-ban: „Ha fel tudod szarvazni, mármint Otellót Dezdemónával, az neked gyönyör lesz, nekem meg sport (thysellf a pleasure, me a sport).

De maradvá Shakespeare-nél a Hamletben Polonius, amikor kioktatja a kémkedni küldött Rajnáldot, a lehetséges ifjúkori ballépések felsorolásánál a bordélyház és a lerészegedés mellett *a labdával* való kocódásról is ejt szót. S hogy hol volt ez divat, Frankhonban, ahová küldték a kémeket, vagy Dániában, ahonnan a kém ment, vagy Angliában, ahol a mű született nem tudjuk. Vagy a Lear királyban: „Akarsz *futballozni*, paraszt?” Ne feledjük a labdarúgás az alacsony osztályok durva sportja volt, ezért nevezi „Cajus” (az álruhás Kent), Lear újdonsült kísérője Oswaldot „alantas labdarúgó”-nak (base football player). Igen, egy falusi suttyó, amolyan őrző-védő ember, kidobó-ember, testőr, személyi, vagy vagyonőr, erre a pályára jó, calción edzett legények kellettek. Sokan a calciót is a rögbi ősének tekintik, talán azért, mert nagyon kemény férfias küzdelem folyt minden meccsen, de mivel a szabály tiltotta a labda fogását, dobását, nyitott tenyérrel történő érintését, láthatjuk, hogy ez egyértelműen a futball őse. Vagy éppen a rögbi: a sport, amelyet az egyházak továbbra is tiltottak, de már nem sokáig, hiszen a futball annyira népszerű lett az angol ifjúság körében, hogy az az egyház – legyen anglikán, vagy puritán –, amely nem engedte a vasárnapi mérkőzések lejátszását, hátrányba került. Egyik egyház sem akart lemaradni, de sürgősen humanizálni kellett a futballt. Szabályok kellettek, mert a halálos áldozatok természetesen már nem voltak elfogadottak. A szabályalkotás, illetve a differenciálódás nem is késett sokáig.

1823-ban az angliai **Rugby** városában egy futballmérkőzés alatt William Webb Ellis felkapta a labdát és berohant a kapuba, ott letette a labdát, majd felkiáltott: Gól!!!. Akkoriban a szabályok még teljesen kialakulatlanok voltak, de a labda kézzel való fogása akkoriban is tiltott volt. Ennek ellenére a többieknek tetszett az új játék és ettől kezdve ez lett a „rugby football”, azaz a Rugby városának szabályrendszere szerint játszott futball. 1843-ban megalakult a Guy’s Hospital Rugby-Football Club. 1846-ban kiadták a rugby-football szabálykönyvét. 1848. március 15-én különválasztották a rugby football és a football szabályait.

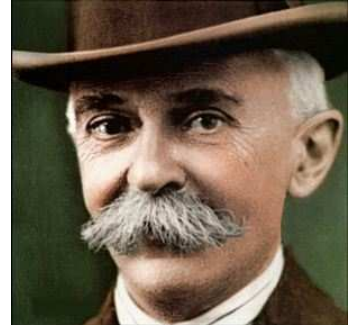

Az amerikai futball a 19. század végén alakult ki a rögbiből. A sportágat az Amerikai Egyesült Államokon kívül az amerikai futball névvel különböztetik meg a hagyományos labdarúgástól (amit ott *soccer*nek neveznek), valamint a rögbitől. De mi is az a soccer? Ez középkori deák nyelven azt jelenti: könnyű cipő, Eric Knight a *Sam Small csodálatos életében* meg is különbözteti a két játékot, a mi focink olyan, amelyben könnyű cipőben játszanak és amellyel „csak a déliek és a kislányok szórakoznak.” Bezzeg az igazi futball, ami voltaképpen a mi rugbynk, Yorksheerben a rugby-football a játék. Lehetőleg csizmában. Mégiscsak fájjon az a rúgás...

Létezik ausztrál futball is; ez még nem terjedt el másutt, jóllehet Magyarországon is sokan kedvelik.

A 18–19. század folyamán kialakult a modern értelemben vett sport: újjáéledt az ökölvívás, a németek feltalálták a szertornát, adva volt a vívás és az úszás, meg persze az evezés. Nagyon népszerűek voltak a lovasversenyek és az új találmányokkal, a biciklivel, autóval is azonnal versenyezni kezdtek, **Pierre de Coubertin** (1863–1937) pedig újjáélesztette az olimpiát.

És a Monarchia alatt, a boldog békeidőkben nálunk is elkezdtek kergetni a labdát, az első nem hivatalos mérkőzést állítólag a Normafánál játszották, Angliát járt sportrajongók próbálkoztak, néhány láb eltört ugyan, de a fejlődést ez nem állíthatta meg. 1879-ben Molnár Lajos a MAC egyik alapítója említi, majd a Pesti Református Főgimnáziumban a diákok megismerték a rugdosódit. 1885-ben megalakult az UTE, 1888-ban az asszimilálódni kívánó zsidók alapítják meg a Magyar Testgyakorlók Körét, ez az MTK a szintén asszimilálódni kívánó svábok pedig,

11 évvel később a *Franzstädter Fußball Clubot*, ez pedig az FTC. A stockholmi olimpián 1902-ben pályára lépett a magyar labdarúgó válogatott, 10 évvel később pedig, a stockholmi olimpián ugyan még kikapott az angoloktól, de később elnyerte a vigaszdíjat, hiszen **Magyarország–Ausztria 3:0!** Ennek pontosan 100 éve, ekkortájt már kialakult a modern sport, de annak a története és visszasságai már egy másik előadás témái lehetnének.